

Govor Donalda Haysa, Glavnog zamjenika Visokog predstavnika, Prvi okrugli stol s vlastima Bosne i Hercegovine, Konferencija ekonomista

Dame i gospodo,

Ured Visokog predstavnika radi s domaćim i međunarodnim partnerima na uspostavi pravnog i političkog okvira koji je potreban Bosni i Hercegovini ukoliko želi pokrenuti svoju ekonomiju. Taj okvir djelomično postoji. Međutim, potrebno je još dosta uraditi – a vrijeme igra ključnu ulogu! Bosna i Hercegovina neće iskoristiti sve svoje potencijale ukoliko se taj okvir u potpunosti ne uspostavi. Nema vremena za odgađanje.

Vijeće za provedbu mira je u Briselu u svibnju 2000. godine jasno definiralo prioritete: stvarna gospodarska reforma koja rezultira održiv rast na tržišnim osnovama, masovni povratak izbjeglica, uspostava jakih i učinkovitih institucija, te unaprjeđivanje vladavine prava.

Visoki predstavnik nema čarobni štapić kojim bi učinio da se ti prioriteti ostvare, unatoč široko rasprostranjenom vjerovanju da je on u stanju to uraditi. Ovlasti koje ima da smjenjuje dužnosnike koji vrše opstrukciju, te da nameće zakone, moraju se koristiti u političkom kontekstu – kontekstu koji prihvaća široku potporu za inicijative i koji prati želja da se spriječe

proceduralne blokade.

Ovo je načelo polučio solidne rezultate. U 2001. godini, prema statistikama UNHCR-a, 92.000 izbjeglica i raseljenih osoba se vratilo svojim domovima u mjesta gdje predstavljaju manjinsku skupinu. To predstavlja porast od 36 % u odnosu na statistike iz 2000. godine, a sama 2000. godina je bila prekretnica u kojoj je ukupan broj manjinskih povrataka – gotovo 68.000 – predstavljao nezaustavljiv zamah u procesu povratka.

Postoji nužna administrativna pomoć koja stoji na usluzi povratnicima. Izmjene i dopune imovinskih zakona, koje je Visoki predstavnik nametnuo u listopadu 1999. godine, te dodatne izmjene i dopune koje su nametnute krajem prošle godine, obvezale su tvrdokorna lokalna tijela vlasti da podupru povratak. Visoki predstavnik je poduzeo posebne korake za uklanjanje upornih predstavnika vlasti za koje se dokaže da blokiraju povratak. Pokrenuti su programi financiranja izgradnje kuća. Poboljšanje fizičke sigurnosti povratnika osigurava multietnička policija – za što, u velikoj mjeri, treba zahvaliti radu Međunarodne policije (IPTF-a) pri Misiji UN-a u BiH.

Neovisna sudska komisija koju je Visoki predstavnik uspostavio početkom 2001. godine nadzire sveobuhvatnu reorganizaciju pravosudnog sustava koji će po okončanju tog procesa poboljšati provođenje gospodarskih i krivičnih zakona.

Strukturalna gospodarska reforma provodi se sustavno, mada se programu reforme ne pridaje žurnost koju zaslužuje. Reforma poreznog sustava je usporena zbog nesposobnosti entitetskih vlasti da usklade porezne režime. Dogovoreni mehanizam raspodjele sredstava koji bi racionalizirao prikupljanje akciza još uvijek ne funkcionira, ali mi smo u potpunosti angažirani u kontaktima s vlastima kako bi ovo krenulo

naprijed.

Što se tiče pozitivnih pomaka, ukidanje zavoda za platni promet od strane Visokog predstavnika početkom 2001. godine predstavlja veliki uspjeh. Taj potez je oslobodio lokalne i međunarodne banke da otpočinu financirati poslove na temelju konkurentnosti.

Sustavna provedba reformi donijela je praktičnu korist građanima BiH. Primjer za to je konvertibilna marka koja je uvedena 1998. godine i koja je prvo bila vezana za njemačku marku, a sada za euro. To je Bosni i Hercegovini omogućilo da ima stabilnu valutu i to je bio najvažniji element kojim je inflacija održavana gotovo na ništici. Očevidna je korist za svakoga tko živi ili posluje u ovoj zemlji.

Zakon o izravnim stranim ulaganjima, donesen 1998. godine, zaštićuje imovinu stranih ulagača od eksproprijacije, jamči "domaći tretman" stranim ulagačima, kao i pravo da kapital vrate u svoju zemlju.

Ove odredbe su sadržane u zakonu na državnoj razini i ne mogu se podrivati ili mijenjati na razini entiteta. Unatoč tomu, lokalne vlasti su rutinski donosile zakone iz oblasti gospodarstva koji nisu sukladni zakonima u drugim dijelovima zemlje. Shvatanje osnovne ekonomske zbilje zahtijeva donošenje regulatornih zakona, gospodarsku integraciju i javnu politiku koja podupire jedinstveni ekonomski prostor u Bosni i Hercegovini. Da, to je točno ono što zahtijeva Vijeće za provedbu mira, ali još je važnije što to nalaže zdrav razum – ulaganja i otvaranje radnih mjesta bit će rezultat tog razvoja u cjelini. Još uvijek nema jasnih pokazatelja da entiteti i njihovi politički čelnici u ovim naporima prepoznaju svoj vlastiti interes, pošto njihove aktivnosti često sprječavaju, umjesto da podupiru, stvaranje jedinstvenog ekonomskog

prostora i tržišta u cijeloj zemlji gdje bi se ulagači osjećali ugodno.

Ova zemlja žurno treba ulaganja i otvaranje radnih mjesta. Jedini način da se stimuliraju kapitalna ulaganja u ovom trenutku je agresivna privatizacija i razjašnjenje vlasničkih prava na imovini. Vlasti trebaju brzo djelovati u cilju privatizacije poduzeća u društvenom vlasništvu. Već je završena privatizacija gotovo 1.700 poduzeća putem certifikata. Međutim, privatizacija preostalog postotka putem gotovinskih sredstava još uvijek traje u većini poduzeća. Pored toga, oko 80 velikih poduzeća u Federaciji i 50 u Republici Srpskoj su u procesu prodaje, uglavnom uz pomoć međunarodnih savjetnika. Ne treba potcjenjivati važnost tih aktivnosti. Vrijednost prodaje ovih poduzeća ravna je vrijednosti dvije trećine svih poduzeća koja trebaju biti privatizirana. Krajem ove godine treba biti okončana privatizacija velikog broja svih poduzeća koja su određena za privatizaciju. Nažalost, u nekoliko slučajeva, važni javni natječaji za privatizaciju se odlažu zbog pogrešnih političkih kalkulacija.

Još uvijek postoji jedna doza skepticizma prema stranim ulaganjima – pogrešna percepcija da stranci kupuju najveće vrijednosti ove zemlje. Svaka zemlja je prošla kroz ovaj ciklus – strana ulaganja, stvaranje kapitala, otvaranje radnih mjesta i buduća ulaganja domaćeg kapitala. Ulaganje stranog novca je od izuzetnog značaja za razvoj proizvodnih kapaciteta i otvaranje radnih mjesta. Smatram da je taj proces jasan radnim ljudima u ovoj zemlji – njima nitko ne treba davati instrukcije o osnovima ekonomske realnosti. Tijekom 2000. godine, 1,8 milijardi konvertibilnih maraka su u zemlju prebacili građani koji rade u inozemstvu – to iznosi zapanjujućih 20% GDP-a. Jasno je da ti ljudi znaju kako raditi i izvući korist iz tržišnog gospodarstva. Izgleda da je nekim političarima teže raditi sa stranim ulagačima, ili oni prikupljaju javne poene putem retorike koja je usmjerena

protiv stranaca. Bez obzira na razloge, ti političari koštaju Bosnu i Hercegovinu dosta novca, odnosno izgubljenih ulaganja.

Nevjerojatan iznos pojedinačnih novčanih doznaka je pridonio ublažavanju učinka ogromnog deficita u platnom bilansu. Ovo stanje se može održati u kratkoročnom periodu i najvjerojatnije će se nastaviti kao takvo, ali neće trajati zauvijek. Ne postoje riječi kojima se na odgovarajući način može naglasiti urgentnost razvitka izvoznog sektora širom cijele BiH. Uvjeti u regiji i na međunarodnom planu sada obećavaju više nego ikada u zadnjih šest godina. BiH je već pregovarala sa Slovenijom, Hrvatskom i Jugoslavijom o sporazumima o slobodnoj trgovini. BiH i ostale članice Pakta stabilnosti su se opredijelile da liberaliziraju 90 postotaka međusobne trgovine do 2006. godine.

U posljednjih deset godina kriminal i korupcija su predstavljali jednu ružnu sliku tranzicije širom centralne Europe prije nego što su se uspostavili stupovi otvorene tržišne ekonomije i vladavine prava. Ni Bosna i Hercegovina nije bila imuna na to. Odjel za borbu protiv korupcije pri OHR-u (AFD) je proširio okvire svojih aktivnosti u posljednjih 18 mjeseci i usredotočio svoje napore, u partnerstvu s lokalnim vlastima, na korupciju u *sustavu*. U suradnji s OESS-om, AFD je pomogao u organiziranju javne revizije proračuna entiteta u 2001. godini, pri čemu su otkrivena 74 slučaja teške korupcije u Federaciji i 31 slučaj u RS. Revizori su pronašli da iako ministarstva nominalno vrše financijsku kontrolu, ta kontrola nije odgovarajuća – odluke su često nejasne, ponekad i zakonski neutemeljene, a u malom broju slučajeva ili gotovo nikako se ne prati daljnji razvoj događaja kako bi se osiguralo da se sredstva troše na odgovarajući način. Kao rezultat toga, ogroman iznos javnih sredstava je netransparentno kanalisani, što, očigledno, nije u javnom interesu. Slučajevi korupcije koje je revizija otkrila sada se istražuju uz punu suradnju tužiteljstava oba entiteta, kao i

relevantnih policijskih i financijskih tijela. Posebna revizija utroška vojnih sredstava u entitetima pod nadzorom OEES-a pokazala je prvi put da su entitetske vlade dozvolile svojim vojnim proračunima da dođu pod kontrolu javnosti. Ove napore, koji pokazuju vrlo značajan napredak prema otvorenijem i demokratskom društvu, ne bi bilo moguće ostvariti prije dvije godine.

Ove i ostale pomake u sferi zakonodavstva i gospodarstva omogućila je pojačana politička volja lokalnih vlasti za provedbu reformi. Ta politička volja nije postojala čak ni prije dvije godine. Jasno je da to više nije tako. Moramo priznati da je došlo do velikih promjena vezanih za proces reformi u Bosni i Hercegovini. Tijekom 2002. godine to stanje se mora konsolidirati. Nakon izbora u listopadu uvest će se četverogodišnji izborni ciklus, koji će izabrane predstavnike rasteretiti problema kratkog perioda na koji su izabrani, što je do sada ometalo i najbolje napore. Ovaj proces reformi mora zauzimati središnje mjesto u planu razvoja zemlje koji, po dolasku na vlast, naredna vlada treba donijeti.

Političke stranke vode debatu o izmjenama i dopunama entitetskih ustava koje će te ustave uskladiti s Odlukom Ustavnog suda iz 2000. godine o konstitutivnosti naroda na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine. Time će se ispraviti nedostaci Općeg okvirnog mirovnog sporazuma iz 1995. godine, a uz četverogodišnji izborni ciklus, i to će dati moćan stimulans normalizaciji političke situacije.

U normalnim uvjetima ekonomije slobodnog tržišta uloga političara je pažljivo definirana. Iako uvijek postoji tendencija vlasti da žele utjecati na mišljenje javnosti kroz raspodjelu ekonomskih beneficija, njihova struktura je pažljivo utvrđena. Mreža "poznanstava" nije više prihvatljiv način. Umjesto toga stvarne gospodarske koristi i osiguravanje mogućnosti za upošljavanje predstavljaju pobjedničku formulu.

Stranke udružene u Alijansi počele su prihvaćati koncept depolitizirane državne službe bar na državnoj razini, a mi radimo s njima kako bismo to isto ostvarili na entitetskoj razini. Međutim, još uvijek nisu u potpunosti prihvatile koncept istinski neovisnih regulatornih tijela. U Sjedinjenim Državama predsjednik imenuje predsjedavajućeg Federalnih rezervi, i predsjednik ima pravo da ovo imenovanje izvrši na određen vremenski period. Ipak već više od 50 godina novoizabrana administracija zadržava predsjedavajućeg Federalnih rezervi, kojeg je imenovala ranija administracija, kako bi osigurala kontinuitet. Time se osnažuju ovlaštenja Federalnih rezervi čime se jača kako neovisnost tog tijela tako i neovisnost mišljenja koje izražava njegov predsjedavajući.

Regulatorne agencije u Bosni i Hercegovini, na primjer Regulatorna agencija za komunikacije i Regulatorna komisija za električnu energiju na državnoj razini, koja treba biti uskoro utemeljena, moraju uživati isti stupanj neovisnosti. Uspješne vlasti, poput uspješnih poduzeća, dozvoljavaju nadležnim dužnosnicima da nastave sa obnašanjem dužnosti na koju su imenovani bez stalnog miješanja i, jedva da to treba i spominjati, bez zastrašivanja ili prisile. Ovo je već poznat process i ja vjerujem da se nalazimo na putu da ga razvijemo i ovdje, iako se za sada nalazi u početnom stadiju.

Ipak postoji jedna oblast u kojoj vlasti trebaju preuzeti vodstvo – oblast u kojoj moraju biti proaktivni i aktivno uključeni. Ta oblast je obrazovanje.

Obrazovanje je suviše dugo vremena bilo zanemarivano u Bosni i Hercegovini. Postoje mnogi izvanredni nastavnici, ali birokrati i političari slabo obnašaju svoj dio posla. Ogromna energija je uzaludno utrošena u pokušaju da se očuva nacionalni aparthejd. Ta energija bi trebala biti preusmjerena na osuvremenjivanje nastavnih planova i programa. U drugim zemljama djeca u nastavi koriste internet i jezičke

laboratorije i računarske igre; znanja usvajaju interaktivnim metodom, rade u malim skupinama, različitom brzinom savladavaju gradivo, koriste metod međusobno zamjenjivih predmetnih modula; polažu međunarodno priznate javne ispite.

Umjesto da se usredsredi na osuvremenjavanje nastavnih metoda debata o naobrazbi se ovdje još uvijek vrti oko pitanja etničke segregacije. I u mojoj zemlji smo nekada imali segregacionu naobrazbu. Kada smo se oslobodili toga, u šezdesetim i sedamdesetim godinama, oslobodili smo se i zastarjelog učenja napamet i uveli inovativne tehnike nastave. Najproduktivniji dio gospodarstva SAD-a devedesetih godina ovog stoljeća – sektor visoke tehnologije – ovisi o intelektualnom potencijalu, a ne o prirodnim bogatstvima. Nije teško napraviti vezu s reformom obrazovanja – a treba imati na umu da je trebao naraštaj naprednih politika u SAD prije no što su se pojavili plodovi tog rada. Kulturni i etnički šovinizam je nevažan za stvaranje bogatstva u Novom gospodarskom poretku.

Vrijeme je da se riješe politička pitanja koja još uvijek okupiraju obrazovanje u Bosni i Hercegovini i da se pređe na stvarna pitanja –potpora nastavnom osoblju da podučava i pomoć djeci da uče. Predsjednik John F. Kennedy je obrazovanje okarakterizirao kao – citiram: " sredstvo razvijanja naših najvećih sposobnosti", a potom dodao da "svatko od nas gaji osobnu nadu i san koji, nakon što bude ispunjen, može postati korist za svakoga i osnažiti našu naciju." Pretvaranje nada i snova u bogatstvo zemlje jeste zadaća naobrazbe. Ukratko, ta se zadaća ne ispunjava u Bosni i Hercegovini.

Kako se smanjuje financijska potpora i međunarodna zajednica svoje djelatnosti dovodi na normalnu razinu, i poticaj za izvršavanje preostalih zadaća u obnovi može doći samo iz same Bosne i Hercegovine, a ne iz inozemstva. Put naprijed će biti težak, ali na kraju tog puta leže neizrecive koristi. Moj otac

je bio profesionalni časnik u vojsci. To je razlog što sam djetinjstvo proveo u Njemačkoj i Japanu kasnih 40-tih i ranih 50-tih godina prošlog stoljeća. Iz prve ruke sam vidio siromaštvo i razaranja koja je rat ostavio za sobom. Bio sam i svjedok načina na koji su se Nijemci i Japanci podigli iz pepela. Poslijeratni oporavak Njemačke i Japana spada u najimpresivnija poglavlja povijesti dvadesetog stoljeća. Poslijeratni oporavak Bosne i Hercegovine mogao bi biti jedna od najimpresivnijih priča dvadeset prvog stoljeća.

Tranzicija Bosne i Hercegovine iz rata u mir, iz komunizma u tržišnu demokraciju, se ne dešava u geopolitičkom vakuumu. Daleko od toga. Svi pozitivni događaji koje sam opisao do sada su se odvijali u kontekstu europeizacije. Pristupanje glavnom europskom trendu – zajednički cilj cjelokupnog stanovništva ove zemlje bez obzira na političko stajalište ili pripadnost, je striktno definisan proces. Dugoročno gledano, BiH teži da postane punopravna članica Europske unije, što znači usvajanje širokog spektra zakona – *aquis communitaire* – koje to članstvo zahtijeva. Srednjoročno gledano ova zemlja treba usvojiti zakone koji su navedeni u “Smjernicama / *Road Map*” Europske unije sukladno Sporazumom o stabilnosti i pridruživanju. Ovaj proces već teče- iako je potreban dodatan politički pritisak kako bi imao trenutni utjecaj. Lokalne vlasti moraju zaista pokazati istu energičnu opredijeljenost za europski ideal kakvu pokazuju obični građani.

Putujući širom ove zemlje vidim budućnost koja može biti sasvim drugačija od sadašnjosti. Vidim zemlju koja može očekivati velike prednosti od svog članstva u Paktu stabilnosti – strani ulagači ne misle o ulaganju ovdje samo kao ulasku na tržište koje ima četiri milijuna potrošača; oni razmišljaju o ulaganju u Bosnu i Hercegovinu kao o ulasku na tržište od 56 milijuna potrošača u Jugoistočnoj Europi. Ova zemlja, za razliku od mnogih svojih susjeda, već ima uspostavljen, i to veoma blizak, odnos s međunarodnom zajednicom. Ovaj odnos, koji je

počeo kao loše naslijeđe rata, može biti pretvoren u moćno komercijalno bogatstvo.

Međutim, Bosna i Hercegovina neće imati koristi od regionalnog tržišta osim ako dođe do ogromnih temeljnih ulaganja u infrastrukturu. Njihov izvor moraju biti strani zajmovi i ulaganja, a političari moraju ozbiljno razmisliti o tome kako da privuku ta ulaganja i kako da otplaćuju te zajmove. Tu stratešku viziju, pak, tek treba formulirati. Uzmite kao primjer sektor transporta koji je suštinski za bilo koji razvoj. Ne postoji nikakva sveobuhvatna politika – nikakav koherentan stav o vrsti transportnog sustava koji se može realistično i korisno izgraditi u zemlji. Sarajevo i Zagreb su prošle godine po prvi put u deceniji povezani željeznicom. Ponovna uspostava ove veze predstavlja pozitivan korak, pa ipak putovanje u Zagreb zahtijeva deset sati, a pri tome je potrebno mijenjat i lokomotive – to nije vrsta brze veze koja privlači ulaganja – i putnike – željeznicama Bosne i Hercegovine. Ne postoji komercijalni zračni prijevoznik koji bi povezivao najveće gradove u zemlji, a cestovni sustav zahtijeva žurne popravke i proširenja. Da bi se poboljšala njihova učinkovitost, te da bi postali više tržišno i potrošački orijentirani, ovi sektori će morati uvesti i gospodarske i regulatorne reforme koje će usmjeriti njihov rad.

Brza tranzicija ka prosperitetu je moguća, ali samo ako bude postojala dinamična i usmjerena aktivnost od strane lokalne političke elite. Ona je već pokazala značajnu hrabrost u usvajanju teških, ali potrebnih politika. Sada mora pokazati opredijeljenost potrebnu da se dovrši okvir koji će dozvoliti pokretanje gospodarstva.

Predsjednik Kennedy je naglasio – citiram: “Postoje rizici i cijena programa aktivnosti, ali znatno manji od dugoročnih rizika i cijene udobnog nerada”.

Nerad nije opcija u Bosni i Hercegovini, a ni u kom slučaju ne bi bila udobna. Budućnost je svijetla, ali mora se ostvariti. Dužnost je političara ove zemlje da ostvare tu svijetlu budućnost i poklone je svom narodu.

Hvala vam.